

Om digital sociologi och datafierad livsföring

VARFÖR ETT SPECIALNUMMER om sociologins möte med kritisk datavetenskap? Vi sociologer har ju länge talat om det digitala samhället. Bourdieu (1998) studerade förhållandet mellan massmedier och kulturell produktion; Latour (1996) och Woolgar (1996) har lagt grunden för nya sätt att tänka kring sociotekniska relationer; Livingstone (1998) har påverkat synen på ungas digitala uppväxt; och Castells (1999) böcker om nätverkssamhället har haft inflytande på sociologers sätt att studera digitala infrastrukturer. I början av 2000-talets växte dessutom ”digital sociologi” fram – ett forskningsområde som intresserar sig för hur socialt beteende kommer till uttryck i digitala forum, såsom sociala medier och communities, och vad den digitala tekniken betyder i individers vardags- och arbetsliv (Lupton 2015).

Frågorna som den digitala sociologin tar sig an blir fler och fler, och gränsdragningen gentemot andra forskningsområden tycks bli allt svårare att göra i takt med att digitala aspekter genomsyrar fler delar av våra liv. Det digitala samhället inte längre är något som vi väljer eller väljer bort. Oavsett yrke krävs det att vi använder digital teknik i någon form. Även på fritiden blir den digitala tekniken en del av hur vi agerar. Möjligen tänker någon att i svampskogen eller på fotbollsplanen är jag odigital. Men det gäller enbart handlingar som utförs under en begränsad tidsrymd, när jag är på spelplanen eller kliver över en bäck i skogen. På väg till svampstället eller fotbollsplanen använder jag kanske Google Maps för att hitta rätt, och väl där kan jag behöva en svamp-app för att identifiera åtliga sorter. Kanske har jag också en smart klocka som räknar hur många steg jag tagit och mäter min puls. Och när jag kommer hem så vill jag skryta över den fulla svampkorgen genom en bild på sociala medier eller ta del av publikens bilder från fotbollsmatchen som någon lagt upp.

”I takt med samhällets digitalisering, och AI:s utveckling, blir denna teknik alltmer sammanflätad med samhället”, skriver Rolf Lidskog (2020:115f) och fortsätter: ”AI:s utveckling och aktörers förväntningar knutna till denna utveckling förändrar inte bara samhällets utformning och våra sociala praktiker och normer utan även vår förståelse av människa och samhälle.” Ett sätt att begreppsliggöra den nya förståelse som Lidskog nämner är att tala om *datafiering*. Detta innebär att mänskliga handlingar konverteras och definieras som data eller digital information. Det rör sig inte bara om en förändrad förståelse och värdering av mänskliga handlingar som data, utan även om en *normalisering* av denna omvandling.

Betänk till exempel datafieringen i den automatiserade handläggningen av en ansökan om sjukpenning till Försäkringskassan. Medborgaren fyller i ansökan genom att

ange den information – de data – som myndigheten behöver för sin bedömning. Dessa data ligger inte bara till grund för beslut, utan begränsar även handläggares och medborgares möjliga handlingsutrymme. Sådana mänskliga behov och ömmande skäl som inte kan omsättas i mätbara data kan nämligen inte beaktas av handläggaren. Samma logik gäller inom vård- och omsorgsverksamhet, där digitala system genererar data som därefter blir styrande för såväl personalens arbetssätt som patienternas möjligheter att söka vård (Falk 2023). Konsekvenserna av att införa dåligt utformade digitala journalsystem har också visat sig kunna bli relativt omfattande problem med att bedriva en fungerande verksamhet. Inom utbildningssektorn (Jarke & Breiter 2019) sker på alla nivåer – bland individer (lärare och elever) och inom organisationen (huvudman och skolläda) – insamling av data som ska möjliggöra internationella jämförelser. Spridning av dessa data ligger till grund för beslutsfattande och opinionsbildande processer och påverkar innehållet i utbildningspolitik och skolmyndigheters uppdrag, genomförandet av skoltillsyn samt förväntningar på lärares sätt att undervisa och elevers sätt att lära. Således formas och begränsas individens handlingsutrymme av de data som samlas in om vederbörande.

För att förstå vilket handlingsutrymme individen har i denna normaliseringsprocess skulle man kunna återvända till Webers klassiska begrepp *Lebensführung*, som Carl-Göran Heidegren (2004: 55) förklarar på följande vis:

”Människor *väljer* under omständigheter i en emfatisk betydelse att gestalta sina liv på ett bestämt sätt. De gör det i ljuset av *starka värderingar* som de omhuldar och uppfattar som rättesnören i livet, och med vars hjälp de bedömer sina egna önskningar och handlingsmaximer. [...] En livsföring i denna bemärkelse inbegriper en rationalisering av livet och ett handlande väglett av övergripande (”högsta”) värden.”

Översatt till resonemanget om dataifiering skulle vi kunna säga att individen väljer att leva sitt liv på ett sätt som uppfattas som rätt och riktigt. Det rätta livet ska i sammanhanget förstås som det datafierade livet, där individen väljer att generera nya data för att hon bedömer det som något värdefullt och eftersträvaransvärt. För individen blir mätbara data det verktyg genom vilket hon bedömer sina egna och andras handlingar. Analog handlingar som inte genererar data ter sig värdelösa, eller åtminstone som mindre betydelsefulla. Kanske kan vi benämna detta sätt att leva ”datafierad livsföring”.

Individen kan bjuda motstånd mot den datafierade livsföringen på samma sätt som Webers puritaner valde att bryta med den tidens traditionella livsföring. Härvidlag finns en spänning mellan individens handlingsfrihet och det datafierade samhällets maxim, som till exempel uttrycks genom digitala förväntningar från skolor, företag, myndigheter, medier, och ideella organisationer. Om individen väljer att inte använda digitala verktyg och därmed generera nya data riskerar hon att uppfattas som suspekt eller inkompetent. Konsekvenserna för individen blir sannolikt negativa, till exempel i form av sämre skolbetyg eller avslag på sjukpenningsansökan. Bättre då att välja att leva sitt liv efter det rätta sättet. Datadrivna former för socialt liv och sociala interaktioner blir på detta vis vägledande på samma vis som andra normer som individen förhåller sig till. I mellanmänsklig interaktion används data som resurser för kommunikation

och fungerar därmed som verktyg för skapande av gemensam mening. I förlängningen blir datafieringen vägledande för individens strävan att fatta rätt beslut för att kunna uppfylla det moderna idealet om självförverkligande.

Att kombinera det moderna begreppet ”datafiering” med det klassiska begreppet ”livsföring” skapar inte bara en analytisk möjlighet, utan ska ses som svar på den inledande frågan om varför vi här initierar ett möte mellan sociologi och kritisk datavetenskap. Vi vill i detta nummer ta hjälp av den kritiska datavetenskapen i ett försök att skaka om det sociologiska sättet att tänka kring det sociala livet i den datadrivna samtiden.

Vi vill rikta ett stort tack till gästredaktörerna professor Ericka Johnsson och docent Julia Velkova för gott samarbete! Med imponerande förmåga att attrahera spännande forskare har de skapat ett nummer med bidrag som vi hoppas och tror kan stimulera det sociologiska tänkandet.

Vi önskar inspirerande läsning!

Marcus Persson och Christian Ståhl
Redaktörer för Sociologisk Forskning

Referenser

- Bourdieu, P. (1998) *Om televisionen: följd av Journalistikens herravälde*. Göteborg: Daidalos.
- Castells, M. (1999) *Informationsåldern: ekonomi, samhälle och kultur*, band 1, *Nätverks-samhällets framväxt*. Göteborg: Daidalos.
- Falk, P. (2024) *Assemble Care // Align Data. An Ethnographic Study of Datafication in Swedish Public Care*. Karlstad University.
- Heidegren, C.-G. (2004) "Livstil och livsföring i Simmels och Webers klassiska sociologi." *Sociologisk Forskning* 41(4):39-62. <https://doi.org/10.37062/sf.41.19387>.
- Jarke, J. & A. Breiter (2019) Editorial: the datafication of education. *Learning, Media and Technology* 44(1), 1-6. <https://doi.org/10.1080/17439884.2019.1573833>
- Latour, B. (1996) *Aramis, or the love of technology*. Cambridge: Harvard university press.
- Lidskog, R. (2020) "Samhället utmanat? Artificiell Intelligens och sociologisk kunskap." *Sociologisk Forskning* 57 (2):99-120. <https://doi.org/10.37062/sf.57.19591>.
- Livingstone, S. (1998) "Mediated childhoods. A comparative approach to young people's changing media environment in Europe." *European Journal of Communication* 13(4), 435-456.
- Lupton, D. (2015) *Digital Sociology*. Routledge.
- Woolgar, S. (1996) Technologies as cultural artifacts. I W. H. Dutton (red.) *Information and Communication Technologies: Visions and realities* (87-102). Oxford: Oxford University Press.